

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ПРОЕКТ USAID «ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ»

ПРОГРАМА «ФІНАНСОВА ОБІЗНАНІСТЬ ДЛЯ ВПЕВНЕНОГО МАЙБУТНЬОГО»

РОБОЧИЙ ЗОШИТ УЧАСНИКА/УЧАСНИЦІ ТРЕНІНГУ

Основною метою Програми є надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, людям, які постраждали в результаті конфлікту, та пенсіонерам шляхом забезпечення їх знаннями, навичками та впевненістю для прийняття обґрунтованих фінансових рішень в повсякденному житті, та надання їм можливості відігравати активну роль в житті своїх громад.

ДЕНЬ 1

ВПРАВА «За що я вдячна?»

Напишіть, будь ласка, кому і за що Ви вдячні у цьому житті?

ВПРАВА «Мої стосунки з грошима»

Які переконання та упередження щодо грошей мені заважають?

На які здорові та позитивні переконання я хочу їх замінити?

ОГЛЯД ОСНОВНИХ БАНКІВСЬКИХ ТА НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Під час лекції Ви можете зробити позначки біля послуги, яка Вас зацікавила, та записати свої питання, щоб потім задати їх тренеру.

Банківські послуги	
Вид послуги	Мої питання щодо цієї послуги
Депозити	
Кредити: іпотека, споживчі кредити, автокредитування	
Банківські картки та рахунки: платіжна картка, кредитна картка, картковий рахунок	
Небанківські послуги	
Вид послуги	Мої питання щодо цієї послуги
Депозити у кредитних спілках та ін.	
Кредити у кредитних спілках; позики в один день («Швидкогроші»), онлайн кредити, ломбарди	
Інвестиційні фонди, акції, цінні папери, приватні пенсійні фонди, дорогоцінні метали	
Страховання – страхування життя, страхування ризику, медичне страхування	
Інші послуги: електронний гаманець, покупки в групах, криптовалюта (біткоіни), Forex, P2P кредитування	

УПРАВЛІННЯ ЩОМІСЯЧНИМИ ДОХОДАМИ ТА НОТУВАННЯ ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ

Перший крок: ведення обліку доходів та видатків

Бюджет – від старонормандського bougette - сумка, шкіряний мішок, мішок з грошима.

Особистий бюджет – деталізація доходів і видатків у грошовому вимірі.

Для того, щоб розуміти скільки родина заробляє та витрачає, потрібно вести облік надходжень, які можуть бути не тільки в грошовій формі (подарунки, допомога, бонуси тощо) та облік видатків за категоріями.

В різних родинях категорії будуть відрізнятися, наприклад, харчування може бути віднесено до повсякденних або щомісячних видатків. Обміркуйте, як саме для вас буде зрозуміло та визначте свої категорії.

Категорії доходів	Категорії видатків
Постійні: зарплата, пенсія, допомога, відсотки за депозитами	Повсякденні: їжа, проїзд на транспорті
Додаткові: разова премія, приватні уроки, тимчасові підробітки	Щомісячні: комунальні послуги, сплата за дитсадок, місячний проїзний квиток, погашення кредиту або повернення боргу
Сезонні: кошти за оренду житла під час сезону в курортних містечках, продаж власного врожаю, заробіток за збір трав, ягід або фруктів	Сезонні: купівля зимового одягу, закупівля картоплі восени, підготовка дітей до школи
	Непередбачені: прорив труби, втрата мобільного телефону, крадіжка, хвороба, несправність побутової техніки
	Відпочинок та розваги
	Події життєвого циклу: весілля, хрестини, ювілей, навчання

В незалежності від категорій видатків, всі видатки можна розподілити за їх важливістю:

1. **Обов’язкові** – такі, що ми мусимо оплатити: сплата за садочок або школу для дитини, комунальні платежі, сплата за кредитними договорами, мінімальний кошик продуктів.
2. **Потрібні** – такі, що дійсно потрібні родині: продукти харчування, необхідний одяг, транспортні витрати тощо.
3. **Бажані** – те, що ми хотіли би: делікатеси, розваги, модні гаджети тощо.

Якщо в родині не надто великий бюджет, то в першу чергу ми плануємо видатки на обов’язкові та потрібні покупки. Або якщо очікується погіршення фінансового становища – в першу чергу зменшуються бажані витрати.

Таким чином, облік особистих грошей – це перша сходинка будівництва власної фінансової спроможності.

Другий крок: створення власного резервного фонду

Резервний фонд - це сума грошей, яка спрямована на покриття неочікуваних та надзвичайних видатків. Витратити гроші з резервного фонду можна тільки на покриття надзвичайних подій і не можна витратити на інші цілі (наприклад, одяг або розваги).

Методи створення резервного фонду:

Метод 1: відкладати 10% від будь-якого доходу.

Метод 2: порахувати, скільки грошей було витрачено в попередньому році на надзвичайні події (наприклад, лікування, ремонт побутової техніки, авто тощо). Суму, яку родина витратила на покриття надзвичайних подій за рік, потрібно розділити на 12 і в поточному році відкладати щомісячно гроші у такій сумі для створення резервного фонду.

Як ефективно управляти резервним фондом?

- Розробити чіткий план
- Поповнювати щомісячно
- Використовувати тільки за цільовим призначенням!

Резервний фонд додає родині захищеності та впевненості в майбутньому.

Третій крок: формування позитивних грошових звичок

Ведіть регулярний облік доходів та витрат:

- Є різні способи ведення обліку бюджету, які спрощують або зменшують витрати часу на заповнення бюджету.
- Кожна людина може вибрати на свій смак спосіб ведення бюджету.
- Не обов'язково мати фінансову освіту для того, щоб вести облік власних коштів.

Підвищуйте свій рівень фінансової обізнаності:

- Цікавтеся інформацією, корисною для управління власними грошима.
- Читайте літературу, відвідуйте тренінги з фінансової грамотності.
- Уважно ставтеся до вибору фінансових послуг: ретельно читайте договори, будь-які незрозумілі питання з'ясовуйте до того, як поставили свій підпис на документах.

БАНКІВСЬКІ КАРТКИ - ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ

Банківські картки можуть бути:

- Дебетові, кредитні та універсальні (за кредитними картками надається можливість користуватися так званим овердрафтом – використовувати не власні кошти, а кредитні кошти, надані банком. Дебетові картки не мають кредитного ліміту; ми можемо користуватися тільки власними коштами, які туди були перераховані як зарплата, пенсія, гонорар або були покладені власником картки. Універсальні картки працюють як дебетові, але і мають кредитний ліміт);
- Іменні (з ім'ям власника на картці, з фото), картки швидкого випуску (прив'язані до рахунку певної особи, але не мають на собі прізвища або фото), картки на пред'явника (не іменні картки, не прив'язані до рахунку певної особи, можуть використовуватися як подарунки).

З власника банківської картки може стягуватися плата за:

- випуск картки
- поповнення картки
- зняття грошей
- користування кредитом понад пільгового періоду
- конвертацію валюти під час розрахунків за кордоном
- мобільний банкінг (смс-повідомлення та інші)

За різними видами карток різні банки пропонують різні умови користування. У багатьох випадках деякі з цих послуг можуть бути безкоштовними.

Основні правила безпечного користування банківськими картками:

- Забезпечте безпечне зберігання своєї картки.
- ПІН-код краще за все запам'ятати. Ви можете встановити власний ПІН-код. Не рекомендується використовувати для ПІН-коду свій рік народження та прості комбінації цифр («1234»).
- Не повідомляйте ПІН-код нікому.
- Краще знімати гроші у світлу пору доби в банкоматі, що встановлений в приміщенні банку. Переконайтеся, що ніхто не підглядає за вашими діями. Не забувайте забрати картку.
- Під час розрахунків у торговій мережі власноруч вводьте ПІН-код так, щоб його не бачили сторонні люди.
- Під час розрахунків у мережі інтернет користуйтеся тільки надійними сайтами. Встановіть ліміт на операції в мережі інтернет. Ніколи не повідомляйте стороннім особам Ваш CVV-код.
- У разі втрати картки терміново зателефонуйте на «гарячу» лінію банку та заблокуйте картку. Запишіть номер «гарячої» лінії у свій мобільний телефон.

КРЕДИТИ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ

Кредит завжди надається на умовах строковості, платності та повернення. В якості забезпечення повернення кредиту може бути застава майна, запорука юридичної або фізичної особи.

Види кредитів, в залежності від цільового використання, поділяються на:

- споживчі (придбання товарів, послуг)
- на розвиток бізнесу (юридичні особи, приватні підприємці, фермерські господарства)
- придбання авто
- придбання житла (іпотека – надання нерухомості в заставу)
- рефінансування (погашення боргів)

Кредитні кошти можуть надаватися як строковий кредит з узгодженим графіком платежів (як правило всі споживчі кредити та інші кредити для фізичних осіб) або як поновлювана кредитна лінія (як правило для юридичних осіб).

Овердрафт – кредитування банком розрахункового рахунка клієнта у випадку відсутності або недостатності грошових коштів у клієнта-позичальника. Іноді надається пільговий період користування кредитними коштами без сплати %. Після закінчення пільгового періоду банк нараховує % за користування кредитними коштами.

Для фізичних осіб банк встановлює кредитний ліміт на банківську картку (найчастіше кредитний ліміт з пільговим періодом встановлюється на зарплатні картки).

Під час прийняття рішення про видачу кредиту фінансова установа ретельно вивчає фінансовий стан позичальника, адже фінансова установа повинна бути впевнена в поверненні кредитних коштів. Також важливо, на які цілі будуть витрачатися кредитні кошти. Співвідношення доходу позичальника, цілі кредиту, кредитної історії позичальника впливає на прийняття рішення про видачу йому кредиту. Не рекомендується надавати кредит, якщо сплата за кредитом перевищує 25% від сукупного доходу родини (в деяких фінансових установах може бути інший відсоток).

Якщо в родині є декілька кредитів, слід триматися правила: всі виплати за кредитами не повинні перевищувати 40% від сукупного доходу сім'ї, оскільки виникає боргова загроза.

Способи сплати за користування кредитом:

- **Класична схема (диференційна)** – відсотки за користування кредитом нараховуються на суму заборгованості за кредитом. Якщо Ви сплачуєте щомісячно частково тіло кредиту, то сума нарахованих відсотків за користування кредитом буде зменшуватися, оскільки зменшилося «тіло кредиту».
- **Ануїтет** – це рівні щомісячні платежі, які включають в себе як частку «тіла кредиту», так і нараховані відсотки за користування кредитом. Іноді кредитор під час розрахунку ануїтетного платежу до розрахунку враховує відсотки, нараховані на всю суму кредиту, іноді – на залишок за кредитом. У першому випадку загальна переплата за кредитом буде вища, ніж у другому випадку.

Як розрахувати суму переплати за кредитом:

- Уважно в кредитному договорі прочитайте графік погашення: в окремій колонці буде зазначена сума переплати за нарахованими відсотками.
- Додайте комісію банку за окремі послуги (наприклад, видача кредиту, оформлення документів тощо).
- Додайте суму страхових платежів (якщо є).
- Додайте вартість послуг оцінки майна та нотаріальних послуг.
- З'ясуйте, чи є ще якісь додаткові платежі, пов'язані з отриманням кредиту.

Будьте уважні! Деякі платежі Ви сплатите один раз (наприклад, разова комісія банку), а деякі (наприклад, щомісячні відсотки за користування кредитом) кілька разів.

Ось ще декілька порад для тих, хто хоче взяти кредит:

- Пам'ятайте, що через кредит Ви не повинні відчувати труднощі з покриттям видатків на сім'ю. Якщо кредит плануєте брати для бізнесу, то виплати не повинні впливати на постійні витрати.
- Постійно пам'ятайте про суми та строки погашення кредиту. Краще всього вести платіжний календар, особливо якщо маєте декілька кредитів!
- Загальна сума кредиту не повинна перевищувати певного відсотку від ваших доходів (або валового доходу). Для власного спокою встановіть таку суму, з якою Ви комфортно та безпечно зможете обслуговувати свій борг.

- Намагайтеся обмежити суму можливого боргу для особистого споживання.
- Тримайте графік погашення кредиту на видному місці.
- Пам'ятайте про непередбачувані видатки. Створіть «подушку безпеки» для особистих коштів. Різновидом «подушки безпеки» можуть бути страхові продукти.
- Беріть кредит переважно для того, щоб мати можливість заробити більше, а не для погашення попередніх боргів!
- Зберігайте всі документи, пов'язані з кредитом не менше 3-х років.

Фінансова безпека для тих, хто хоче отримати кредит:

- Бійтеся тих кредиторів, які пропонують «легкі» кредитні кошти.
- Остерігайтеся «спеціальних пропозицій», які будуть вигідними тільки у короткий проміжок часу, наприклад, акцій «тільки сьогодні» або «тільки зараз».
- Якщо кредитор легітимний, діє згідно законодавства тощо, то умови, які запропоновані сьогодні, повинні бути дійсні й завтра!
- Не розмовляйте з кредиторами, які не надали вам можливості прочитати кредитний договір, аргументуючи це тим, що він є «стандартним документом». Прочитайте кожне слово кредитного договору та попросіть роз'яснити вам незрозумілі пункти. Візьміть зразок та дайте його прочитати тій особі, професіоналізму якої Ви довіряєте.
- Дуже уважно читайте текст із «зірочками» або текст маленькими літерами!
- Ніколи не підписуйте кредитний договір до тих пір, поки вам щось не зрозуміло.
- Кредитна установа ніколи не попросить вас зробити початковий внесок, а потім у порядку черги надавати кредит. Це шахрайська схема!
- Відповідно до статті 11 Закону України «Про захист прав споживачів» та Закону «Про споживче кредитування» кредитор перед укладенням договору про надання споживчого кредиту зобов'язаний повідомити споживача у письмовій формі про орієнтовну сукупну вартість кредиту (у відсотковому значенні та грошовому виразі).
- Ваше право на отримання своєчасної (ще до укладення договору), повної, необхідної, доступної та достовірної інформації закріплене Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», стаття 12. Така інформація повинна забезпечувати правильне розуміння суті фінансової послуги без нав'язування її придбання.

ДЕНЬ 2

ВПРАВА «Викрадачі грошей»

Запишіть власних «викрадачів грошей» та приклади успішних практик боротьби з ними, про які Ви дізналися під час дискусії.

«Викрадач грошей»	Як з ним боротися?

ВПРАВА «Фінансові звички»

Запишіть шкідливі фінансові звички, яких Ви б хотіли позбутися:

.....

.....

.....

.....

.....

Запишіть корисні фінансові звички, які Ви б хотіли напрацювати:

.....

.....

.....

.....

.....

ВПРАВА «Золота рибка»

Запишіть Вашу фінансову ціль у відповідності до методу SMART

.....

.....

.....

.....

.....

Правильно сформульована ціль повинна мати такі ознаки:

- Specific – Конкретність, специфічність
- Measurable – Вимірюваність
- Achievable – Досяжність
- Relevant – Відповідність контексту, важливість
- Time-related – Обмеженість за часом

ОГЛЯД ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМКІВ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

Пенсійна система України на даний час складається з двох рівнів: солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (далі – солідарна система) та системи недержавного пенсійного забезпечення. Передбачається в майбутньому запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи (другого рівня) та обов'язкової професійної пенсійної програми (сплата внесків на користь осіб, що працюють в шкідливих та важких умовах праці).

Пенсійне забезпечення здійснюється на страховій основі, пенсійні виплати нинішнім пенсіонерам фінансуються за рахунок сплачених роботодавцями страхових внесків у складі єдиного внеску до Пенсійного фонду України. З 1 січня 2004 року діють Закони України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і «Про недержавне пенсійне забезпечення».

I. Солідарна система

У солідарній системі призначаються пенсії за віком, за інвалідністю, у зв'язку з втратою годувальника. Мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється у розмірі прожиткового мінімуму для непрацездатних громадян (1247 грн.) за наявності страхового стажу у жінок - 30 років, у чоловіків – 35 років.

У заробіток для обчислення пенсії враховується та заробітна плата, з якої сплачено страхові внески/єдиний внесок. У страховий стаж враховуються ті періоди, за які сплачено внесок. Якщо за місяць сплачено внесок, що є не меншим мінімального внеску, то враховується повний місяць, якщо сплачена сума є меншою мінімального внеску, то до страхового стажу враховується період, пропорційно сплаченому внеску. Розмір мінімального внеску з 1 січня 2017 року складає 704 грн. (3200 грн. x 22%).

Тому важливо сплачувати єдиний внесок із повного розміру отриманої заробітної плати, та за весь період роботи.

II. Система недержавного пенсійного забезпечення

Система недержавного пенсійного забезпечення становить третій рівень пенсійної системи. Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди, що здійснюють акумулювання пенсійних коштів для здійснення пенсійних виплат.

Є такі види НПФ: корпоративні, відкриті, професійні. Корпоративні фонди створюються роботодавцями для своїх працівників, професійні – для певних професій, а відкриті – для всіх громадян.

Як працює система? Громадяни сплачують внески в обраний НПФ, ці кошти обліковуються на індивідуальному рахунку учасника адміністратором НПФ, кошти інвестують в різні фінансові інструменти компанії з управління активами з метою отримання доходу. Отриманий дохід розподіляється між учасниками. Кошти зберігаються на рахунку в банку –зберігачі.

Накопичена сума коштів використовується для здійснення пенсійних виплат (пенсія на визначений строк, одноразова пенсійна виплата, довічна пенсія).

Кожний учасник визначає вік, коли він бажає отримати пенсійну виплату. Такий вік не може бути меншим, ніж 10 років до загальноновстановленого пенсійного віку.

III. Очікуване запровадження обов'язкової накопичувальної системи пенсійного страхування (другого рівня та накопичувальної професійної пенсійної програми)

Другий рівень. Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначено функціонування Накопичувального пенсійного фонду для акумулювання обов'язкових накопичень громадян. Такий фонд буде створений Пенсійним фондом України, який буде здійснювати його адміністрування.

Внески до другого рівня буде сплачувати сама застрахована особа. Внески у визначених відсотках буде спрямовано до Накопичувального пенсійного фонду, вони будуть обліковані на накопичувальному пенсійному рахунку кожної особи. Ці кошти будуть інвестовані у різні фінансові інструменти компаніями з управління активами з метою отримання доходу. Дохід буде розподілятися між учасниками, загальна сума накопичень буде використана для здійснення пенсійної виплати після досягнення пенсійного віку (довічна пенсія, одноразова виплата).

Пропонується ставку внеску до другого рівня встановити у розмірі 2% у перший рік функціонування Накопичувального пенсійного фонду, з наступним збільшенням на 1% кожного наступного року, до досягнення цього внеску 5%.

Учаснику другого рівня буде надано право вибору: спрямовувати внески до Накопичувального пенсійного фонду чи до обраного недержавного пенсійного фонду.

Пенсійна виплата за рахунок накопичених коштів буде здійснюватися страховою організацією, яку обере учасник другого рівня. Учасник зможе обирати один із видів довічних пенсій (довічна пенсія з установленим періодом (1); довічна обумовлена пенсія (2); довічна пенсія подружжя (3)).

Пенсійна виплата буде здійснюватися одноразово лише за певних умов, якщо суми накопичених коштів буде недостатньо для оплати договору страхування довічної пенсії.

Пенсійна виплата за рахунок накопичених коштів буде додатком до пенсії із солідарної системи, тобто учасник другого рівня буде отримувати два види пенсій.

Учасниками другого рівня пропонується передбачити всіх застрахованих осіб до досягнення пенсійного віку. Для осіб, яким до загальноновстановленого пенсійного віку залишиться менше 10 років пропонується надати право вибору чи сплачувати внески до другого рівня чи ні.

Накопичені кошти будуть власністю застрахованої особи та підлягатимуть успадкуванню у разі її смерті.

ВПРАВА «Мої наступні кроки»

Запишіть, які перші 3 кроки Ви зробите після закінчення тренінгу:

1.

2.

3.

Регулятор	Діяльність	Посилання на сайт	Адреса, телефон
<p>Національний Банк України</p> <p>Фонд гарантування вкладів фізичних осіб</p>	<p>Депозити, кредити:</p> <p>Державний нагляд та регулювання діяльності банків</p>	<p>https://www.bank.gov.ua/control/uk/index</p> <p>http://www.fg.gov.ua/</p>	<p>01601, Київ, вул. Інститутська, 9</p> <p>Телефонна «гаряча лінія»: 0-44-230-19-60 (працює автовідповідач – цілодобово)</p> <p>04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 17</p>
<p>Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг</p>	<p>Депозити, кредити, страховки, внески в НПФ, договори лізингу:</p> <p>Державний нагляд та регулювання діяльності кредитних спілок, ломбардів, фінансових компаній, страхових компаній, недержавних пенсійних фондів(НПФ)</p>	<p>https://nfp.gov.ua/</p>	<p>01001, м. Київ-1, вул. Б. Грінченка, 3</p> <p>Телефон безкоштовної «ГАРЯЧОЇ ЛІНІЇ»</p> <p>для інформування громадян України, які переселяються із зони тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя та регіонів проведення антитерористичної операції в інші регіони України: 0-800-50-13-77</p>
<p>Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку</p>	<p>Внески в інвестиційні фонди: Державний нагляд та регулювання фондового ринку</p>	<p>http://www.ssmc.gov.ua/</p>	<p>01010, м. Київ, вул. Московська 8, корп. 30</p>
<p>Пенсійний фонд України</p>	<p>Пенсії: Державне пенсійне забезпечення</p>	<p>http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index</p>	<p>Поштова адреса: 01601, м.Київ-14, вул. Бастионна, 9</p> <p>Телефонна «гаряча лінія» 0-800-50-37-53 info@pfu.gov.ua</p>

ПРОГРАМА
«ФІНАНСОВА ОБІЗНАНІСТЬ ДЛЯ
ВПЕВНЕНОГО МАЙБУТНЬОГО»

